

Ordo Celastrales – jesencotvaré

115. *Aquifoliaceae* BARTL. – cesmínovité *)

Syn.: *Ilicaceae* BRONGN.

Lit.: LOESENER T. (1901, 1908): Monographia Aquifoliacearum. Nova Acta, Abh. Kais. Leop. Carol. Deutsch. Akad. Naturforsch. 78:1–589, 89:1–313. – LOESENER T. (1919): Über die Aquifoliaceen, besonders über Ilex. Mitt. Deutsch. Dendrol. Ges. 28:1–66. – LOESENER T. (1942): Aquifoliaceae. In: ENGLER A. et PRANTL K. [red.], Die natürlichen Pflanzenfamilien, ed. 2, 20b:36–86. Leipzig. – PILIPENKO F. S. (1958): Aquifoliaceae. In: SOKOLOV S. J. [red.], Derevja i kustarniki SSSR 4:342–357. Moskva et Leningrad.

Vždyzelené dřeviny se střídavými jednoduchými listy. Květy jednopohlavné (rostliny většinou dvou-
domé), vzácněji oboupohlavné, pravidelné, 4–5(–9)četné; tyčinky 4–5, pylová zrna trikolpátní, hrubě
síťovaná; semeník svrchní, srostlý ze 4–5 plodolistů. Plod peckovice, zpravidla se 4 peckami. Semeno
s malým embryem a masitým endospermem. – 3 rody (přes 400 druhů) v tropech, subtropích a v mír-
ném pásu obou polokoulí.

1. *Ilex* L. – cesmína

Ilex LINNAEUS Sp. Pl. 125, 1753. – Syn.: *Aquifolium* DUHAM. Traité Arb. Arbust. 62, 1755. – *Byronia* ENDL. Ann. Wien. Mus. Naturgesch. 1:184, 1835.

Lit.: LAKSAR F. (1927): Ilex (cesmína), jeho význam, množení a druhy. Čs. Zahrad. Listy 24:17–19. – HOLM T. (1929): Anatomy of certain species of Ilex of the sections Aquifolium and Prinos. Amer. J. Sci. 18:497–504. – UMRATH K. (1940): Blattform und Blütenzahl bei Ilex aquifolium L. Ber. Deutsch. Bot. Ges. 58: 499–502. – HU S.-Y. (1949–1950): The genus Ilex in China. J. Arnold Arbor. 30:283–344, 348–387, 31:39–80, 242–263. – HU S.-Y. (1970): Notes on the genus Ilex L. Arnoldia 30:67–71. – BUCHTMANN H. G. (1995): Holly in Germany then and now. Holly Soc. J. 13/4: 3–14. – OBESO J. R. (1996): Produccion de frutos y semillas en Ilex aquifolium L. (Aquifoliaceae). An. Jard. Bot. Madrid 54: 533–539.

Keře nebo malé stromy. Pupeny malé, kryté 3 šupinami. Palisty drobné, záhy opadavé. Listy stále-
zelené, jednoduché, řapíkaté, s čepelí na okrajích osténkatě zubatou nebo řidčeji celokrajnou. Květy
v chudých květenstvích v paždí listů po stranách loňských větviček; kalich vytrvalý, ze 4–5 volných líst-
ků; koruna kulovitá, bílá, ze 4–5 volných lístků. Peckovice kulovitá až vejcovitá. – Asi 400 druhů, pře-
devším v tropech a subtropích, vzácněji v mírném pásu.

1. *Ilex aquifolium* L. – cesmína ostrolistá

Tab. 99/1

Ilex aquifolium LINNAEUS Sp. Pl. 125, 1753. – Syn.: *Aquifolium illex* SCOP. Fl. Carniol., ed. 2, 1:116, 1771. – *Ilex sempervirens* SALISB. Prodr. Stirp. Chap. Allerton 70, 1796.

Exsikáty: Extra fines: BILLOT Fl. Gall. Germ. Exs., no 2820. – Fl. Exs. Austro-Hung., no 510. – SINTENIS Iter Thessal., no 986. – SINTENIS et BORNMÜLLER Iter Turc., no 695.

Keř až menší strom, do 10 m vys., s korunou kuželovitou nebo kulovitou; křovité typy často s větviemi poléhavými a kořenujícími. Řapíky ca 10 mm dl., čepel vejčitá, eliptická nebo obvejčitá, (2–)4–8(–10) cm dl., 2–4(–6) cm šir., kožovitá, na okrajích zvlněná, osténkatě zubatá, na líci tmavě zelená, lesklá, na rubu světle zelená, matná, na starších jedincích často celokrajná. Květy krátce stopkaté, koruna 8 mm v průměru, bílá, zřídka načervenalá, vonná. Peckovice ca 1 cm dl., korálově červené, pecky podélně žebertaté.

2n = 40 (extra fines)

Původní v atlantické, subatlantické a mediteránní oblasti Evropy a v s. Africe; severní hranicí areálu je ve Skandinávii 63° s.š.; východní Kavkaz a s. Írán. – Mapy: GAMS in HEGI III. Fl. Mittel-Eur. 5/1:1826, 1925; PILIPENKO 1958:351; KRÜSSMANN Evrop. Dřeviny 71, 1978; MEUSEL et al. 1978:274; HULTÉN NE 1986: 648.

Velmi dekorativní vždyzelená dřevina vysazovaná u nás především do parků a zahrad. Dobře snáší sestřihávání, proto je vhodná i do živých plotů, větvičky jsou používány k dekoraci do různých vazeb, např. věnců a ikeban. V ČR pěstována od r. 1880 (Sychrov); vzrostlé exempláře např. Praha (Královská obora), Brno, Lednice, Nový Dvůr u Opavy. Vyšlechtěno přes 100 kultivarů lišících se tvarem koruny, listů, barvou plodů i listů atd. Nejčastější jsou: cv. Fructu luteo – peckovice žluté, cv. Heterophylla – listy celokrajné, cv. Aureovariegata – listy žlutavě skvrnitě, cv. Pyramidalis – koruna úzká, kuželovitá.

*) Zpracovala A. Skalická

Tab. 99: 1 *Ilex aquifolium*, 1a – větvička s plody. – 2 *Euonymus europaeus*, 2a – květ, 2b – větvička s plody. – 3 *E. verrucosus*, 3a – květ.

